

PŘEHLEDOVÁ STUDIE

MULTIKULTURALITA NĚMECKA, VELKÉ BRITÁNIE, ŠVÉDSKA A ČESKÉ REPUBLIKY A OPATŘENÍ VZDĚLÁVACÍ POLITIKY PRO ŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

VĚRA JEŽKOVÁ

Anotace: Příspěvek vychází z řešení dílčího cíle 2 projektu MŠMT ČR Centrum základního výzkumu školního vzdělávání. Hlavním záměrem daného cíle byla analýza školního vzdělávání v Německu, Velké Británii a Švédsku. Příspěvek se zaměřuje na problematiku společnou všem sledovaným zemím, která je aktuální také v České republice. V první části se zabývá multikulturalitou daných zemí obecně; těžiště příspěvku tvoří problematika multikulturality ve školním vzdělávání – která je řešena na úrovni autochtonního obyvatelstva a imigrantů. V obou případech jde zejména o jazykovou podporu těchto menšin. V závěru jsou shrnuty hlavní shody a rozdíly mezi sledovanými zeměmi a Českou republikou v dané oblasti.

Klíčová slova: primární vzdělávání, sekundární vzdělávání, autochtonní obyvatelstvo, imigranti, integrace do škol, jazyková podpora

Abstract This paper is based on solving the second aim stated in the project of the Czech Ministry of Education, Youth and Sports, Centre for Basic Research on Schooling. Schooling is analysed in Germany, Great Britain and Sweden in terms of problems that these countries share in common with the Czech Republic. The first part of the paper describes the multicultural situation in these countries as general; solving the problems of multicultural schooling for both the indigenous and immigrant population represent the basis of this paper. For both groups, the solution primarily involves the provision of language support. In the second half of the paper, the main similarities and differences between these countries and the Czech Republic are summarised.

Key words: primary education, secondary education, indigenous population, immigrants, integration into schools, language support

1 ÚVOD

V dílčím cíli 2 projektu MŠMT ČR Centrum základního výzkumu školního vzdělávání jsme analyzovali vývoj a stav školního vzdělávání ve třech evropských zemích, představujících odlišné typy školské soustavy – vysoce selektivní v Německu, komprehenzivní ve Švédsku a jakýsi středový mezi těmito zeměmi ve Velké Británii, a to v kontextu české školy. Nalezli jsme několik aktuálních témat společných všem zemím. Jsou to evaluace vzdělávacího systému a vzdělávacích zařízení a hodnocení žáků, multikulturalita společnosti a její reflexe ve školním vzdělávání a jazykové vzdělávání a jazyková podpora imigrantů. Dalšími tématy, která jsme identifikovali jako aktuální (v jednotlivých sledovaných zemích v různé míře), jsou rovnost žáků a studentů ve školním vzdělávání, raná podpora dětí a žáků, kurikulum a soukromé školy. Téma multikulturality ve školním vzdělávání, které je aktuální v rostoucí míře také v České republice, jsme zvolili za předmět své stati. Částečně jsme sem zahrnuli i dílčí téma jazyková podpora imigrantů. V první části stati přinášíme krátký pohled na dané země z hlediska jejich multikulturality, ve druhé části představujeme opatření vzdělávací politiky zaměřená na podporu menšinového autochtonního obyvatelstva a imigrantů, ve třetí části se zabýváme stručně problematikou jazykové podpory těchto skupin obyvatelstva. Ve shrnutí představujeme hlavní shody a rozdíly mezi sledovanými zeměmi v dané problematice.

2 MULTIKULTURALITA NĚMECKA, VELKÉ BRITÁNIE, ŠVÉDSKA A ČESKÉ REPUBLIKY

2.1 AUTOCHTONNÍ MENŠINY A IMIGRANTI

Německo, Velká Británie a Švédsko zažívají od poloviny minulého století výrazný příliv imigrantů. Imigranti tvoří v současné době téměř 9% veškerého obyvatelstva **Německa**. Největší skupinou cizinců jsou Turci, jichž zde žije více než 2,5 milionu. Nejpočetnějšími autochtonními menšinami jsou Lužičtí Srbové (ve Šlesvicku-Holštýnsku) a Dánové (v Braniborsku a Sasku). **Spojené království Velké Británie a Severního Irska** je výrazně multikulturní země – nejpočetnější autochtonní obyvatelstvo tvoří čtyři historické skupiny – Angličané, Velšané, Skotové a Irové. K autochtonním obyvatelům patří rovněž Romové (Cikáni), *Travellers (Tinkers)*, Židé a obyvatelé ostrova Man, Manxané. Nebělošská etnika tvoří přibližně 8% obyvatel. Největší skupinou přistěhovalců z jedné země jsou Indové. Číňané patří v současné době k nejvíce vydělávajícím a nejvíce vzdělaným obyvatelům Spojeného království (Ethnicity & Identity). **Švédsko** je z národnostního hlediska po mnoho století vysoce homogenní. Také zde však žije etnické menšinové obyvatelstvo – autochtonní a imigranti. Švédské oficiální statistiky neuvádějí národnostní složení obyvatelstva v etnickém slova smyslu. Nejvýznamnější národnostní menšinou mezi původním švédským obyvatelstvem jsou Laponci (Sámové). Ve Švédsku najdeme rovněž po-

četnou skupinu Finů – část jich zde žije od 18. – 19. století, část přišla do Švédska za prací ve 20. století. Tornefinové žijí v severní provincii Norrbotten, zejména v oblasti podél řeky Torne při hranici s Finskem. Další etnické skupiny žijící ve Švédsku jsou Romové, Židé, Gotlandané a Skáňané. Imigranti tvoří přibližně 14 % obyvatelstva (Švédský premiér... 2010). Nejpočetnější skupiny přistěhovalců jsou Íránci, Kurdové, Chilané a lidé z východní a jižní Afriky (Švédsko si neví rady... 2010). Také **Česká republika** zaznamenala v posledních letech nárůst počtu imigrantů a stala se více národnostně heterogenní, než tomu bylo dříve. V roce 2009 však došlo oproti roku 2008 k poklesu počtu cizinců, kteří přišli do České republiky (Štryglová 2009). Největší skupinu cizinců představují v posledních letech Ukrajinci, Vietnamci a Rusové. Ke 31.12.2009 činil podíl cizinců s povoleným pobytem v populaci 4,1 % (Rychlá informace 2010). Tradiční národnostní menšiny na území České republiky jsou zejména Poláci, Němci a Slováci. Český statistický úřad užívá pojem cizinci. Podle jeho údajů byli ke 31.5.2010 nejčastěji zastoupeni občané Ukrajiny (30 %) a Slovenska (17 %), dále Vietnamu (14 %), Ruska (7 %) a Polska (4 %) (Cizinci v ČR). Nejednotně jsou označováni Romové. Podle vlády ČR jsou Romové národnostní menšina (Národnostní menšiny). MŠMT ČR užívá pojem romská komunita. J. Průcha (2001) uvádí, že Romové jsou považováni za etnickou nebo rasovou skupinu. Autor mj. konstatuje, že ve světě není jednoznačně vymezen pojem národnostní menšina: „Většina autorů a publikací zabývajících se touto populací zastává stanovisko, že vymezení národnostní menšiny se shoduje s vymezením etnika či etnické skupiny“ (s. 25). „Vedle termínu »národnostní menšina« je užíván jako synonymní termín »etnická menšina« (zejm. v USA – *ethnic minority*) nebo »jazyková menšina« (*linguistic minority*)“ (tamtéž).

Všechny sledované země ratifikovaly **Evropskou chartu regionálních nebo menšinových jazyků** (*European Charter for Regional or Minority Languages*). Německo v roce 1998, Velká Británie v roce 2001, Švédsko v roce 2000, Česká republika v roce 2006. Země ji využívají pro jazyky autochtonních menšin (European Charter...). V České republice vyhláší Úřad vlády ve spolupráci s Radou vlády pro národnostní menšiny program na podporu implementace Evropské charty regionálních či menšinových jazyků. Dotační program je určen na tematické okruhy činností v souvislosti s polštinou, slovenštinou, němčinou a romštinou.

Německu trvalo dlouho, než začalo reagovat konstruktivně na skutečnost, že se stává zemí přistěhovalců. Zpočátku počítalo s tím, že se děti imigrantů vrátí do svých původních zemí. V uplynulých dvaceti letech však dosáhlo v integraci imigrantů značných pokroků. Např. bylo legislativně „usnadněno získání německé státní příslušnosti, posílily se kontakty mezi imigranty a Němci a vzrostla schopnost domácího obyvatelstva akceptovat etnickou a kulturní různorodost“ (Ježková; von Kopp; Janík 2008, s. 110). Občané **Velké Británie** přiznávají určité obavy z rostoucí multikulturality své společnosti, nedůvěru k imigrantům. Řada místních obyvatel se obává nedostatečné znalosti jazyka svých sousedů (Community Cohesion... 2007/08). Z šetření provedeného **ve Švédsku** v roce 2001 vyplývá, že postoj Švédů k menšinovým jazykům a zejména k laponštině je kladný. Více než 80 % populace se domnívá, že je důležité uchovávat ve Švédsku menšinové jazyky (Language Po-

licy – Sametinget). Švédsko bylo dříve známé liberální přistěhovaleckou politikou. V posledním období však zaznamenáváme změnu postoje domácího obyvatelstva k imigrantům, a to zejména kvůli jeho obavám o pracovní místa a kvůli rasovým nepokojům, které imigranti vyvolávají (Protiimigrační strana... 2010). V současné době se domnívají 54 % Švédů, že země přijala příliš mnoho přistěhovalců. Důvodem rasových nepokojů je zejména špatná ekonomická situace imigrantů (Švédsko si neví rady... 2010, Nepokoje ve Švédsku... 2010). Na jihu země se množí útoky muslimských přistěhovalců proti židovským starousedlíkům (Židé opouštějí... 2010). Změnu postojů společnosti vůči přistěhovalcům potvrdily i poslední parlamentní volby v září 2010, v nichž se poprvé dostala do parlamentu strana Švédských demokratů, vystupující proti přílivu přistěhovalců z islámských zemí (Historická volba... 2010).

2.2 MULTIKULTURALITA VE ŠKOLNÍM VZDĚLÁVÁNÍ

V Německu je chápána multikulturalita jako soužití příslušníků různých kultur. Hovoří se o ní zejména v souvislosti s přistěhovalci. Je také považována za pedagogickou výzvu v procesu transformace a evropeizace, zvl. ve střední a východní Evropě. Ve školách není zaveden předmět multikulturní výchova/vzdělávání. **Ve Velké Británii** je součástí kurikula multikulturní vzdělávání. Významný příspěvek k multikulturní výchově představuje zavádění výchovy k občanství. V kurikulu **švédských škol** je kladen důraz na multikulturní výchovu. Má být začleněna do výuky jako průřezové téma. „Švédský model“ multikulturní výchovy charakterizuje J. Průcha (2001). Tento model, chápáný jako jazyková podpora dětí imigrantů a uplatňování multikulturního přístupu ve vzdělávání na všech úrovních a ve všech typech škol, považuje autor za příkladný pro jiné země. Konstatuje, že ve Švédsku, stejně jako v jiných evropských zemích, se však také vyskytují projevy negativních postojů dominantní populace vůči imigrantům a že „existuje rozdíl mezi teorií multikulturní výchovy a jejími efekty v životě společnosti“ (Průcha 2001, s. 91). **V České republice** může být zařazena multikulturní výchova do veškerého vyučování, nebo do výuky pouze některým předmětům. **Ve Švédsku i v České republice** se zdůrazňuje, že „multikulturní výchova by měla ovlivnit ‚kulturu‘ školy, tj. všechny hodnoty, na nichž jsou založeny mezilidské vztahy (vztahy mezi spolužáky, v rámci učitelského sboru i mezi učiteli a žáky)“ (Integrace dětí... 2004, s. 61). MŠMT ČR podporuje v posledních letech programy integrace přistěhovalců, včetně projektů rozvíjejících multikulturní výchovu a respektujících rozmanitost mezi učiteli a zejména mezi žáky (Vzdělávání azylantů a cizinců).

3 OPATŘENÍ VZDĚLÁVACÍ POLITIKY ZAMĚŘENÁ NA PODPORU MENŠINOVÉHO AUTOCHTONNÍHO OBYVATELSTVA A IMIGRANTŮ

Vzdělávací systémy všech sledovaných zemí musí adekvátně reagovat na **heterogenitu** žakovské populace. Opatření vzdělávací politiky jsou zaměřena na znevýhodněné skupiny, aktuálně zejména na imigranty. Základy pro úspěšnou vzdělávací dráhu dětí z rodin imigrantů a jejich pozdější zapojení do pracovního a společenského života vytváří zejména oblast primárního a preprimárního vzdělávání. Ve všech sledovaných zemích jde na těchto úrovních zejména o **jazykovou podporu dětí imigrantů a přípravu dětí na školu**.

Úspěšnost žáků ve školním vzdělávání ovlivňuje **znalost většinového jazyka země** (viz níže) a **sociálně-ekonomický status** rodin přistěhovalců. **V Německu** se projevuje vliv sociálně-ekonomického zázemí nejvíce u imigrantů – zejména Turků. Děti a mladiství z rodin imigrantů dosahují v průměru nižší úroveň výkonů, častěji opakuji ročník a končí svoje vzdělávání dříve než děti německé (Ježková; von Kopp; Janík 2008). **Ve Velké Británii** se projevuje vliv sociálně-ekonomického zázemí na získání vzdělání a uplatnění v životě nejvíce u Romů a irských kočovníků. Jejich děti dosahují ve srovnání s ostatními žáky nejhorších výsledků. Tato skutečnost má vážné důsledky pro celou společnost. **Švédské zdroje** uvádějí (nikoli ve vztahu k sociálně-ekonomickému zázemí), že osoby narozené v cizině mají o něco nižší úroveň vzdělání než osoby narozené ve Švédsku (Educational attainment... 2009). V souvislosti s výsledky výzkumů TIMSS a PISA upozorňují T. Janík a V. Najvarová „na fakt, že **v České republice** sehrávají významnou roli ekonomické, sociální a kulturní determinanty vzdělávání“ (2007, s. 108).

3.1 OPATŘENÍ VZDĚLÁVACÍ POLITIKY ZAMĚŘENÁ NA PODPORU MENŠINOVÉHO AUTOCHTONNÍHO OBYVATELSTVA

V Německu nepředstavuje vzdělávání autochtonních národnostních menšin v kontextu vzdělávací politiky důležitý problém. Naproti tomu pro **Velkou Británii** a **Švédsko** je téma školní vzdělávání autochtonního (menšinového) obyvatelstva významné. **Ve Velké Británii** je kladen důraz na podporu autochtonních menšinových jazyků a rozvoj kultury jejich nositelů. V souladu se **švédským** Školským zákonem jsou laponské školy ekvivalentní povinným školám; zahrnují školní vzdělávání v 1. – 6. ročníku. Vzdělávání má respektovat potřeby Laponců a rozvíjet laponský jazyk a kulturu. Podobné směrnice platí i pro aktivity realizované v rámci předškolní výchovy. Cíle vzdělávání Laponců formuluje Laponská rada pro vzdělávání (*Sameskolstyrelsen, Sami Education Board*) (Language policy...). Romové mají řadu práv v sociální a kulturní oblasti – včetně např. užívání romštiny ve školství.

V rámci integrace žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a podpory menšin podporuje **MŠMT ČR** projekty vzdělávání v jazycích národnostních menšin a multikulturní výchovy a vyhlašuje rozvojové programy na podporu škol, které

realizují inkluzivní vzdělávání a vzdělávání žáků se sociokulturním znevýhodněním. K těmto žákům patří mj. žáci s nedostatečnou znalostí vyučovacího jazyka (jazykově znevýhodnění). Cílovou skupinou programu jsou mateřské a základní školy (Národnostní menšiny a školství). Podle školského zákona je dítětem, žákem a studentem se speciálními vzdělávacími potřebami „osoba se zdravotním postižením, zdravotním znevýhodněním nebo sociálním znevýhodněním“ (Zákon ... 2004, s. 10267). Pedagogický slovník uvádí, že termínem speciální vzdělávací potřeba „se vyjadřuje to, že vedle majoritní populace žáků, studentů a dospělých, jejichž vzdělávání probíhá běžnými formami, existují určité skupiny lidí, jejichž vzdělávací potřeby jsou specifické: žáci se zdravotním postižením; žáci s mimořádným nadáním; děti a dospělí z rodin imigrantů, etnických a jazykových menšin aj.“ (Průcha; Walterová; Mareš 2003, s. 224). Své národnostní školství má **v České republice** pouze polská menšina.

3.2 OPATŘENÍ VZDĚLÁVACÍ POLITIKY ZAMĚŘENÁ NA PODPORU IMIGRANTŮ

Vzhledem k tomu, že hlavním prostředkem integrace imigrantů do společnosti je **znalost většinového jazyka země**, zaměřují se opatření vzdělávací politiky především na aktivity v této oblasti. Z průzkumu studie PISA 2000, realizovaného v Německu, vyplynulo mj., že na čtenářskou kompetenci mají vliv status imigranta, sociální vrstva, z níž žák pochází, věk, kdy člověk do cizí země přišel, a jazyk, jímž se hovoří v rodině (Förderung von Migrantinnen... 2004). Kromě **jazykové kompetence** dětí a mladistvých z rodin imigrantů je důležitým prostředkem jejich integrace do společnosti získání **školního vzdělání a profesní přípravy**. Navzdory svému formálnímu zrovnoprávnění nemají imigranti v **německém** vzdělávacím systému stejnou rovnost šancí na získání vzdělání jako děti a mladiství německého původu (Ježková; von Kopp; Janík 2008).

Ve Velké Británii neexistuje v současné době jedna vládní strategie integrace všech imigrantů. Imigranti, včetně dětí z rodin uprchlíků a žadatelů o azyl, mají stejné právo na předškolní vzdělávání jako místní děti. Podle britské vzdělávací politiky patří výchova a vzdělávání k významným prostředkům dosažení klidného soužití různorodých etnických a náboženských skupin. Školní inspekce hodnotí mj., jak školy přistupují k imigrantům a podporují rovnost příležitostí a přístupu ke vzdělávání. **V Anglii** poskytuje vláda školám prostřednictvím školských úřadů finanční podporu při integraci imigrantů do vyučování. **Školské úřady** užívají různé strategie a formy podpory imigrantů. Např. zprostředkují žákům přijetí do škol, koordinují práci různých dobrovolných a statutárních organizací, pomáhají školám při počátečním hodnocení žáků a poskytují jim školení a poradenství a překladatelské služby. Mají k dispozici dva významné granty: Grant na podporu úspěšnosti etnických minorit (*Ethnic Minority Achievement Grant, EMAG*) a Grant pro ohrožené děti (*Vulnerable Children Grant*). Různé formy podpory imigrantů nabízejí také **školy**. Např. zajišťují bilingvní vyučující v době, kdy jsou žáci přijímáni do školy, informují rodiče v jejich mateřštině o vzdělávání jejich dětí a o tom, jaké mají mož-

nosti a práva v této oblasti. Školy rovněž někdy zaměstnávají učitele se specifickou odpovědností za spolupráci rodiny a školy. Podobná doporučení a opatření jsou ve **Walesu** a v **Severním Irsku** (Integrating... 2003/04).

Děti, jejichž rodiče podali žádost o povolení k pobytu ve **Švédsku** nebo získali toto povolení na určitou dobu, mají právo na vzdělání, současně však nemusí do školy docházet. Právo na školní vzdělání je odděleno od povinnosti. Školy nejsou povinny přijmout děti, které na jeho území nepobývají legálně (Integrace dětí ... 2004). Naopak **Česká republika** povoluje, aby děti nelegálních přistěhovalců byly přijaty do školy. Mimořádná podpůrná opatření realizuje pouze pro děti, které mají status žadatelů o azyl a uprchlíků. Na rozdíl od námi sledovaných zemí neuznává česká legislativa a politické dokumenty zpravidla pojem imigranti, ale cizinci nebo azylanti (Ministerstvo školství..., Ministerstvo práce...). **Švédsko** má zavedenu řadu opatření zaměřených na integraci imigrantů do škol. Tato opatření se týkají také rodičů, jimž jsou poskytovány informace o možnostech vzdělávání a zajišťování tlumočnicků. Malé děti, které vyžadují speciální podporu v rámci svého fyzického, psychického, sociálního nebo emocionálního rozvoje a v rámci rozvoje jazyka, ji mohou dostat v tzv. zařízeních politiky výchovy dětí raného věku a péče o ně (*Early Childhood Education and Care Policy, ECEC*). Mnoho takových dětí pochází z rodin imigrantů (Integrace dětí... 2004, Gunarson... 1999). **V České republice** mají příslušníci národnostních a etnických menšin v souladu s Listinou základních práv a svobod, která je součástí Ústavy ČR, mj. právo rozvíjet vlastní kulturu, právo na vzdělání ve svém jazyce a právo užívat ho v úředním styku. Za realizaci a koordinaci Koncepce integrace cizinců na území ČR odpovídá Ministerstvo vnitra ČR. V rámci této koncepce se zabývá ministerstvo školství systematicky problematikou vzdělávání cizinců. Za jeden z hlavních předpokladů úspěšné integrace považuje připravenost vzdělávacího systému a jeho schopnost reagovat na měnící se podmínky. Zabezpečuje povinnou školní docházku dětí azylantů a žadatelů o azyl (Vzdělávání azylantů a cizinců).

4 JAZYKOVÁ PODPORA AUTOCHTONNÍHO MENŠINOVÉHO OBYVATELSTVA A IMIGRANTŮ

Tato podpora je zaměřena především na rozvoj znalostí většinového jazyka země a mateřtiny těchto skupin. V Německu se týká hlavně imigrantů, ve Velké Británii a Švédsku autochtonního obyvatelstva i imigrantů, v České republice imigrantů (cizinců). Vždy jde o určitou formu bilingvního vyučování. Níže hovoříme o bilingvním vyučování především v kontextu menšinového obyvatelstva (autochtonního i imigrantů); předmětem našeho zájmu není bilingvní vyučování ve smyslu výuky (moderním) cizím jazykům.

4.1 OBSAHOVĚ A JAZYKOVĚ INTEGROVANÉ UČENÍ (CONTENT AND LANGUAGE INTEGRATED LEARNING, CLIL)

Obsahově a jazykově integrované učení je termín, který užívá pro CLIL české ministerstvo školství. Tato forma výuky se stává stále běžnější ve školách v Evropě. **Ve Spojeném království** je jednou ze dvou hlavních variant výuky formou CLIL výuka spojující užívání státního jazyka a menšinového nebo regionálního jazyka se statutem oficiálního jazyka (nebo bez něj). **V Anglii** je chápáno bilingvní učení jako studium předmětů prostřednictvím cizího jazyka. **Ve Walesu** se hovoří o vzdělávání ve velštině (*Welsh-medium education*), **v Severním Irsku** o vzdělávání v irštině (*Irish-medium education*), **ve Skotsku** vzdělávání v gaelštině (*Gaelic-medium education*). Hlavní metodou je imerze, tj. „ponoření do jazyka“. Ve všech těchto zemích jde tedy o uchování znalostí mateřského jazyka a rozvoj znalostí angličtiny (Content and language... 2004/05). **Ve Švédsku** je výuka formou CLIL součástí vzdělávání v základních a všeobecně vzdělávacích středních školách. Jsou kombinovány cizí jazyky a regionální a/nebo menšinové jazyky. Existuje rovněž trojjazyčné vyučování typu CLIL v kombinaci národní jazyk, cizí jazyk a menšinový jazyk. **V České republice** je CLIL chápán jako integrovaná výuka cizího jazyka a nejazykového předmětu. Týká se pouze cizích jazyků, především nejrozšířenější angličtiny (Content and Language... v ČR, CLIL podporuje... 2010) – blíže viz Ježková; Dvořák; Chapman a kol. 2009. Také **v Německu** se hovoří o výuce formou CLIL zejména v kontextu výuky cizím jazykům. Zdůrazňuje se však také, že imigrantům je prospěšná i výuka jiným předmětům v němčině.

4.2 JAZYKOVÁ PODPORA AUTOCHTONNÍHO MENŠINOVÉHO OBYVATELSTVA

Ve spolkových zemích na severu **Německa** je součástí učebních plánů v základních a středních školách romština, frišština a dolnoněmčina. Dánům a Lužickým Srbům je poskytována různými organizačními formami výuka v mateřském jazyce. **Ve Velké Británii** je jedním z prostředků uchování jazyků autochtonního menšinového obyvatelstva zejména obsahově a jazykově integrované učení (viz výše).

Ve Švédsku byla zavedena mateřština jako vyučovací jazyk pro děti imigrantů a děti z jazykových menšin v roce 1976. Od téhož roku tedy existuje také vyučování v laponštině na primární a sekundární úrovni. V rámci devítileté povinné školní docházky existují třídy pro žáky hovořící finsky, zřizované obcemi. Finštinu lze studovat na univerzitě, příprava učitelů ve finštině byla pozastavena. Tornefinové, podobně jako Romové a Laponci, mají právo na vzdělávání ve své mateřštině tam, kde je součástí jejich prostředí (Sweden: Basic information...).

Český Národní plán výuky cizích jazyků se o výuce menšinových jazyků výslovně nezmiňuje. Konstatuje pouze, že „volba druhého cizího jazyka se bude odvíjet z podstaty mnohojazyčnosti, tedy široké nabídky dalších jazyků... V naší geografické oblasti to znamená především jazyky sousedních států (němčina, polština), mezi nimiž má zvláštní postavení slovenština v návaznosti na tradici bilingvního státu“

(Národní plán...). Jedná se tedy o jazyky autochtonních menšin. Potřeby škol s polským vyučovacím jazykem zajišťuje Pedagogické centrum pro polské národnostní školství, organizace přímo řízená MŠMT ČR. Zabývá se také dalším vzděláváním pracovníků v těchto institucích. Školy budou moci nabízet výuku romštině stejně, jako jiným méně vyučovaným cizím jazykům - tedy jako doplňující **volitelný nebo nepovinný předmět**. Rozhodnutí bude v kompetenci ředitele školy; bude záviset pouze na poptávce ze strany žáků a jejich rodičů a na možnostech a podmínkách školy (Výuka romského jazyka...).

4.3 JAZYKOVÁ PODPORA IMIGRANTŮ

Jazyková podpora imigrantů se týká znalostí většinového jazyka země (vyučovacího jazyka), mateřštiny imigrantů a znalostí cizích jazyků. Podpora **znalostí většinového jazyka země u dětí imigrantů** je považována za významný předpoklad jejich úspěšnosti ve škole ve všech zemích. Z výzkumů provedených v **Německu** (Migration... 2006) vyplývá, že „k většímu pocitu vlastní hodnoty imigrantů a jejich menším psychickým problémům nevede uchování jejich mateřštiny, ale jejich jazyková asimilace“ (Ježková; von Kopp; Janík 2008, s. 133). V německých základních školách existuje pouze málo modelů bilingvního vyučování s typickou řečí imigrantů jako partnerským jazykem vedle němčiny. Integraci dětí imigrantů mají nejvíce napomáhat z organizačního hlediska předškolní zařízení a celodenní školy. Celodenní školy mají přinášet prospěch zejména dětem imigrantů, ačkoliv jsou určeny pro všechny žáky. Jejich zavádění je chápáno rovněž jako důležitý krok k realizaci rovnosti šancí na získání kvalitního vzdělání. Jazykovou podporu dětí imigrantů zajišťují zpravidla ministerstva školství jednotlivých spolkových zemí, někdy se na ní podílejí i konkrétní cizí země prostřednictvím svých zastupitelství. Obecně se jazyková podpora imigrantů přesouvá stále více do jejich raného věku. Nejvíce šancí na úspěch mají programy, podle nichž je vědomě vyučována němčina jako druhý jazyk. Do jazykové podpory předškolních dětí z rodin imigrantů jsou zapojováni i rodiče, kteří mohou využívat i nabídek odborného poradenství. Také oni by měli získávat jazykovou podporu, pokud neovládají němčinu na dostatečné úrovni. Současně musí být vyučována mateřština dětí imigrantů, jejíž podpora nesmí být zanedbávána na úkor výuky němčiny. Osvojování jazyka dětmi imigrantů však probíhá zpravidla neorganizovaně. Pomoc těmto žákům není většinou cílená. Na jedné straně tak podporuje německá vzdělávací politika uchování mateřštiny imigrantů, na druhé straně často dochází k její redukci. Zásahu na tom, že mateřština dětí přistěhovalců se stále udržuje jako vyučovacím jazyk, mají často rodiče a žáci, kteří usilují o její zachování ve školách (Förderung von Migrantinnen... 2004, Zweisprachiger Schulunterricht... 2005).

Nejčastějším modelem jazykové podpory dětí imigrantů **v Německu, Anglii a ve Švédsku** je **přímá integrace do běžných tříd**. **V Německu** bývá doplněna o dodatečnou podporu rozvoje němčiny jako druhého jazyka. **V Anglii** získávají děti s jinou mateřštinou než angličtinou v případě nezbytnosti dodatečnou jazykovou podporu. **Ve Švédsku** je rámci podpůrných opatření nejprve zajišťována vý-

uka švédštině. Přistěhovalci ve věku povinné školní docházky mají oficiálně právo na výuku mateřskému jazyku, pokud o ni projeví zájem. Výuka mateřskému jazyku může být na úrovni povinného vzdělávání nepovinným předmětem nebo být organizována jako mimoškolní aktivita v délce několika hodin týdně. Rozvoj znalostí mateřštiny je považován ve Švédsku za významný nejen kvůli jazyku dítěte, ale také kvůli jeho dalšímu sociálnímu a emocionálnímu rozvoji (Integrace dětí... 2004, Gunarson... 1999).

Ve Velké Británii školské úřady organizují pro školy centrálně služby na podporu angličtiny jako dalšího jazyka. Organizují také řadu opatření na podporu mladých lidí, kteří přijeli do země v posledních dvou letech povinné školní docházky a mají minimální nebo žádnou znalost angličtiny, a v některých případech dokonce malou nebo žádnou předchozí zkušenost se vzděláváním; tito lidé jsou považováni za žáky se zvláštními potřebami. Vláda finančně podporuje **výuku angličtiny pro osoby hovořící jinými jazyky** (*English for Speakers Other Languages, ESOL*). Avšak mnoho imigrantů, kteří se chtějí učit angličtině, nemůže, protože poptávka převyšuje nabídku a na zařazení do kurzů je dlouhá čekací doba. **V Anglii** žáci nemají nárok na výuku své mateřštině nebo jinému mimořádnému jazyku. Některé školy však výuku těmto jazykům nabízejí. Výuku svých jazyků zajišťují také jednotlivá menšinová společenství (Community Cohesion... 2007/08). V důsledku přílivu imigrantů byl zaveden **ve Švédsku** program **Švédština pro imigranty** (*Swedish for immigrants, SFI*). Je určen dospělým imigrantům starším 16 let. Je zaměřen na výuku švédštiny jako druhého jazyka a zprostředkování znalostí o švédské společnosti (Community Cohesion... 2008).

MŠMT ČR vyhledává také projekty na podporu výuky českého jazyka jako cizího jazyka pro děti cizinců a mládež. Od 1. ledna 2009 je cizinec povinen k žádosti o povolení k trvalému pobytu na území České republiky předložit o osvědčení o vykonání zkoušky z českého jazyka. V rámci naplňování Koncepce integrace cizinců na území ČR poskytuje ministerstvo školství „azylantům a osobám požívajícím doplňkové ochrany bezplatnou výuku českého jazyka, výuku sociálně právního minima a výuku geografických reálií“ (Úvodní kurzy...). Výzkumný ústav pedagogický provozuje od června roku 2008 z pověření MŠMT ČR portál zaměřený na zkoušku Čeština pro cizince.

5 SHRNU TÍ

Mezi sledovanými zeměmi jsme zaznamenali následující hlavní shody a rozdíly: Všechny země se stávají vlivem přílivu imigrantů stále více multikulturními. Příliv imigrantů do České republiky začal ze známých společenskopolitických důvodů později než do Německa, Velké Británie a Švédska. Všechny sledované země ratifikovaly Chartu regionálních nebo menšinových jazyků. Ve Velké Británii, Švédsku i České republice je součástí kurikula multikulturní výchova/vzdělávání. Opatření vzdělávací politiky jsou zaměřena ve všech sledovaných zemích převážně na imigranty. Hlavním prostředkem jejich integrace do školy a společnosti je podpora znalosti většinového jazyka země. Významnou roli hraje příprava dětí na školu

a primární vzdělávání. V Německu se projevuje vliv sociálně-ekonomického zázemí žáků na jejich úspěšnost ve škole nejvíce u imigrantů, ve Velké Británii u určitých skupin autochtonního obyvatelstva. V Německu a České republice nepředstavuje vzdělávání autochtonních menšin v kontextu vzdělávací politiky významný problém, ve Velké Británii a Švédsku je toto téma aktuální. Ve Velké Británii a Švédsku existuje řada opatření zaměřených na integraci dětí imigrantů do škol na všech úrovních školního vzdělávání. Děti imigrantů bývají považovány za děti vyžadující speciální podporu. Také Česká republika, navzdory kratší době, po kterou je vystavena imigraci, již podporuje řadu programů zaměřených na integraci cizinců (azylantů) a podporu žáků se sociokulturním znevýhodněním. Všechny sledované země podporují rozvoj mateřského jazyka autochtonních menšin. V Německu se poukazuje na rozdíl mezi cíli vzdělávací politiky a jejím uskutečňováním v praxi. Jednou z forem jazykové podpory dětí v osvojování druhého jazyka je CLIL (*Content and language integrated learning*). Ve Velké Británii (Walesu, Severním Irsku a Skotsku) se týká především autochtonního obyvatelstva, ve Švédsku a částečně v Německu imigrantů; v Anglii a České republice se týká pouze, v Německu především, výuky cizím jazykům. Z výše uvedeného vyplývá, že až na výjimky nejsou mezi sledovanými zeměmi zásadní rozdíly. V České republice lze hodnotit pozitivně kroky MŠMT a dalších ministerstev a institucí, které se podílejí na integraci imigrantů.

LITERATURA

- Cizinci v ČR* [online] [cit. 13. července 2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/uvod>>.
- CLIL podporuje výuku cizích jazyků. *Učitel'ské noviny*, 2010, roč. 113, č. 18, s. 12-13. ISSN 0139-5718.
- Community Cohesion and Migration. Tenth Report of Session 2007-08* [online]. London : House of Commons, 16 July 2008 [cit. 2009-02-03]. Dostupné na WWW: <www.publications.parliament.uk>.
- Content and language integrated learning (CLIL) at school in Europe. Country reports. United Kingdom (England, Wales and Northern Ireland). National description - 2004/05* [online] [cit. 2009-02-05]. Dostupné na WWW: <www.eurydice.org/ressources>.
- Content and language integrated learning (CLIL) at school in Europe. Country reports. United Kingdom (Scotland). National description - 2004/05* [online] [cit. 2009-02-05]. Dostupné na WWW: <www.eurydice.org/ressources>.
- Content and Language Integrated Learning v ČR* [online] [cit. 14. května 2009]. Dostupné na WWW: <www.msmt.cz>.
- Čeština pro cizince / Czech for Foreigners* [online] [cit. 4. května 2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/cestina-pro-cizince-czech-for-foreigners>>.
- Educational attainment of the population 2008: corrected 2009-06-25* [online] [cit. 12. března 2010]. Dostupné na WWW: <http://www.scb.se/Pages/PressRelease___>.

- European Charter for Regional or Minority Languages*. Council of Europe [online] [cit. 26. května 2010]. Dostupné na WWW: <<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeDeclarations.asp?NT=148&CM=8&DF=12/12/2007&CL=ENG&VL=1>>.
- Ethnicity & Identity*. [online] [cit. 19. ledna 2009]. Dostupné na WWW: <<http://www.statistics.gov.uk>>.
- Förderung von Migrantinnen und Migranten in der Sekundarstufe I. Fachtagung am 3. Dezember 2003 in Berlin*. Berlin und Bonn : Beauftragte der Bundesregierung für Migration, Flüchtlinge und Integration, Juli 2004.
- GUNARSON, L.; KORPI, B. M.; NORDENSTAM, B. *Early Childhood Education and Care Policy in Sweden* [online]. Regeringskansliet, December 1999 [cit. 2010-05-11]. Dostupné na WWW: <<http://www.oecd.org/dataoecd/9/35/1915135.pdf>>.
- Historická volba Švédů: Triumf pravice, zdar extremistů*. 20.9.2010 [online] [cit. 22. září 2010]. Dostupné na WWW: <<http://aktualne.centrum.cz/zahranici/evropa/>>.
- Integrace dětí přistěhovalců do škol v Evropě*. Eurydice 2004. ISBN 2-87116-376-6.
- Integrated Sami Education* [online] [cit. 21. října 2009]. Dostupné na WWW: <www.samerskolstyrelsen.se/english/integrated-sami-education>.
- Integrating Immigrant Children into Schools in Europe. United Kingdom (England, Wales and Northern Ireland). National Description – 2003/04* [online]. European Commission [cit. 5. května 2010]. Dostupné na WWW: <www.eurydice.org/resources>.
- JANÍK, T.; NAJVAROVÁ, V. Problémy školního vzdělávání ve světle výzkumů TIMSS a PISA (porovnání situace v České republice a Německu). In GREGER, D.; JEŽKOVÁ, V. (ed.). *Školní vzdělávání: Zahraniční trendy a inspirace*. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2007.
- JEŽKOVÁ, V.; DVOŘÁK, D.; CHAPMAN, CH. a kol. *Školní vzdělávání ve Velké Británii*. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2009.
- JEŽKOVÁ, V.; von KOPP, B.; JANÍK, T. *Školní vzdělávání v Německu*. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2008.
- Language Policy – Sametinget* [online] [cit. 8. března 2010]. Dostupné na WWW: <www.sametinget.se>.
- Migration, Sprache und Integration. AKI-Forschungsbilanz 4*. Arbeitsstelle Interkulturelle Konflikte und gesellschaftliche Integration (AKI). Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB). Januar 2006 [online] [cit. 2007-05-22]. Dostupné na WWW: <www.wz-berlin.de/zkd/aki/files/AKI-Forschungsbilanz_4.pdf>.
- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online] [cit. průběžně]. Dostupné na WWW: <www.msmt.cz>.
- Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online] [cit. 7. května 2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/>>.
- Národní plán výuky cizích jazyků* (rok neuveden) [online] [cit. 2010-05-26]. Dostupné na WWW: <<http://aplikace.msmt.cz/PDF/JT010NPvyukyCJnaNet.pdf>>.
- Národnostní menšiny*. Vláda České republiky [online] [cit. 20. srpna 2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rnm/>>

- [mensiny/narodnostni-mensiny-15935/](#)>.
- Národnostní menšiny a školství [online]. 26. srpna 2008 [cit. 27. listopadu 2009]. Dostupné na WWW: <www.msmt.cz>.
- Nepokoje ve Švédsku. Hořela škola, auta i popelnice [online] [cit. 20. srpna 2010]. Dostupné na WWW: <<http://aktualne.centrum.cz/zahranici/evropa/clanek.phtml?id=670357>>.
- Protiimigrační strana se hlásí ke slovu i ve Švédsku. 10.9.2010 [online] [cit. 22. září 2010]. Dostupné na WWW: <<http://aktualne.centrum.cz/zahranici/evropa/>>.
- PRŮCHA, J. *Multikulturní výchova : Teorie – praxe – výzkum*. Praha : ISV nakladatelství, 2000.
- PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 4., aktualizované vydání. Praha : Portál, 2003.
- Rychlá informace. Český statistický úřad, 15.3.2010 [online] [cit. 13. května 2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/coby031510.doc>>.
- Statistisches Bundesamt Deutschland [online] [cit. 31. května 2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/>>.
- Sweden: Basic information on the spoken languages and the educational system [online] [cit. 8. března 2010] Dostupné na WWW: <<http://www.mercator-research.eu/minority-languages/Language-Factsheets/sweden>>.
- Swedish for immigrants, Sfi. Skolverket 2009-12-08 [online] [cit. 9. března 2010]. Dostupné na WWW: <<http://www3.skolverket.se/ki03/info.aspx?infotyp...>>.
- ŠTRYGLOVÁ, T. Vývoj obyvatelstva v České republice v roce 2008. *Demografie*, 2009, roč. 51, č. 3, s. 153-172.
- Švédsko si neví rady s rostoucím přílivem běženců. *Severské listy*, 17. května 2010 [online] [cit. 20. srpna 2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.severskelisty.cz/kaleido/kale0048.htm>>.
- Švédský premiér má na vybranou: populisté nebo Zelení. 20.9.2010 [online] [cit. 22. září 2010]. Dostupné na WWW: <<http://aktualne.centrum.cz/zahranici/evropa/>>.
- Úvodní kurzy pro azylanty a osoby požívající doplňkové ochrany [online] [cit. 4. května 2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/uvodni-kurzy-pro-azylanty-a-osoby-pozivajici-doplnekove-1>>.
- Výuka romského jazyka pouze nepovinně [online] [cit. 4. května.2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/pro-novinare/vyuka-romskeho-jazyka-pouze-nepovinne>>.
- Vzdělávání azylantů a cizinců [online] [cit. 4. května 2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/dokumenty/vzdelavani-azylantu-a-cizincu>>.
- Zákon č. 561/190 Sb., o předškolním, základním středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). 10. listopadu 2004.
- Zweisprachiger Schulunterricht für Migrantenkinder. *Ergebnisse der Evaluationsforschung zu seinen Auswirkungen auf Zweitspracherwerb und Schulerfolg*. AKI-Forschungsbilanz 2. Arbeitsstelle Interkulturelle Konflikte und Gesellschaftliche Integration (AKI). Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB). Juni

2005 [online] [cit. 2007-06-11]. Dostupné na WWW: <http://www.wz-berli.de/aki/files/aki_zweisprachiger_unterricht_online.pdf>.

Židé opouštějí švédské Malmö, stále častěji na ně útočí tamní muslimové [online] [cit. 20. srpna 2010]. Dostupné na WWW: <http://zpravy.idnes.cz/zide-opousteji-svedske-malmo-stale-casteji-na-ne-utoci-tamnimuslimove1mx/zahranicni.asp?c=A100222_102848_zahranicni_ash>.